

رابطه‌ی الگوهای ارتباطی خانواده با تاب‌آوری در دانشجویان دانشگاه شیراز

The Relationship Between Family Communication Pattern Whith Resiliency Among Students of Shiraz University

Tahereh Keshtkaran

طاهره کشتکاران^۱

تاریخ پذیرش: ۸۸/۱/۱۸

تاریخ وصول: ۸۷/۹/۲۰

Abstract

Aim of present study was examining the effect of family Communication patterns, included conversation and conformity aspects on resiliency. The sample group included 200 – girls (100) and boys (100) on first bachelor student's year. Scale for Adult Resilience and revised version of Family Communication Patterns Questionnaire were used. Cronbach alpha coefficient was calculated in order to determine of reliability of the measures. For testing validity of the instruments factor analysis method were used. The results showed acceptable reliability and validity of the instruments. By using ANOVA and regression the effect of Communication patterns on resiliency was verified. Results showed that conversation orientation is positive predictor (0/001) and conformity orientation is negative predictor of resiliency (0/005). Results also found significant differences on resiliency between types of family in communication pattern (0/001).

Keywords: resiliency, Family Communication pattern, Conversation, Conformity.

چکیده

هدف از انجام این پژوهش بررسی رابطه الگوهای ارتباطی والدین (گفت و شنود و همنوایی) با تاب‌آوری دانشجویان است. این پژوهش توصیفی از نوع همبستگی بود. بدین منظور ۲۰۰ نفر از دانشجویان سال اول که در مقطع کارشناسی در دانشگاه شیراز مشغول تحصیل بودند، به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزارهای به‌کار رفته شامل مقیاس تاب‌آوری بزرگسالان (فربریگ و همکاران، ۲۰۰۳) و مقیاس تجدیدنظر شده الگوهای ارتباطی خانواده (ریچی و فیتز پاتریک، ۱۹۹۴) بود، که برای بررسی پایایی این ابزارها از آلفای کرونباخ و برای بررسی روایی از روش تحلیل عامل استفاده شد که هر دو پرسشنامه پایایی و روایی خوبی را نشان می‌داد. برای بررسی اینکه آیا انواع الگوهای ارتباطی خانواده قدرت پیش‌بینی‌کننده تاب‌آوری را دارا هستند، از تحلیل رگرسیون و برای بررسی تفاوت میان انواع اشکال خانواده از منظر تاب‌آوری از تحلیل واریانس استفاده شد. نتایج تحلیل آماری یافته‌ها از طریق تحلیل واریانس و رگرسیون چند متغیری نشان داد که، اولاً بعد گفت و شنود پیش‌بینی‌کننده مثبت تاب‌آوری است (۰/۰۰۱)، اما بعد همنوایی پیش‌بینی‌کننده منفی تاب‌آوری است (۰/۰۰۵) و بین انواع الگوهای ارتباطی یعنی خانواده‌های کثرت‌گرا و توافق‌کننده و خانواده‌های بی‌قید و محدود‌کننده تفاوت معنادار (۰/۰۰۱) از لحاظ میزان تاب‌آوری وجود دارد.

کلید واژه‌ها: تاب‌آوری، الگوی ارتباطی خانواده، گفت و شنود و همنوایی

۱. کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه شیراز، مدرس مرکز آموزش علمی و کاربردی واحد بهزیستی

مقدمه

با مشاهده کودکان در محیط‌های مختلف همواره این سؤال به ذهن انسان می‌رسد که چرا برخی کودکان از انعطاف‌پذیری خاصی در برخورد با عوامل استرس‌زا برخوردارند ولی کودکان دیگر در مقابله با عامل استرس‌زا مشکل دارند. پاسخ این پرسش به مفهوم جدیدی به نام تاب‌آوری و محیط خانواده بر می‌گردد. خانواده اولین نظامی است که کودک در آن چشم باز می‌کند و از آن تأثیر می‌پذیرد و آموزش می‌بیند. مطالعه خانواده نه تنها شناخت بهتر این نظام را میسر می‌سازد، بلکه شناخت ما از افرادی که در آن پرورش می‌یابد را فراهم می‌کند. به این علت که تمامی افراد از خانواده‌هایشان حتی در بزرگسالی نیز تأثیر می‌پذیرند، تعاملات و ارتباطات خانواده و نوع و شیوه تربیت خانواده بر توانایی‌ها و رفتارهای افراد اثر می‌گذارد. از سوی دیگر یکی از مهمترین توانایی انسان که باعث سازگاری مؤثر با عوامل خطر می‌شود، تاب‌آوری است. تاب‌آوری عاملی است که باعث انعطاف‌پذیری و مقابله مؤثر با عوامل و موقعیت‌های استرس‌زا می‌شود. تاب‌آوری در طی دو دهه گذشته در حوزه روان‌شناسی توجه روزافزونی به خود کسب کرده است (سی‌چی رگارفری، ۱۹۹۳، به نقل از محمدی، ۱۳۸۴). مفهومی که گرچه هنوز در مورد ماهیتش توافق چندانی صورت نگرفته اما به دلیل اینکه یکی از شاخصه‌های سلامت روانی است (مدی و خوشابا، ۱۹۹۴، به نقل از محمدی، ۱۳۸۴) اهمیت خاصی دارد. در این میان باید بیان کرد که ترکیب عواملی، باعث شکل‌گیری تاب‌آوری می‌شود. یکی از این عوامل نوع رابطه و تعاملات در خانواده است. مطالعات خانواده، امروزه بیشتر در جهت این موضوع است که

چطور افرادی در برخورد با عوامل استرس‌زا توان مقابله و مقاومت را دارا هستند و چه طور خانواده بر این توانایی اساسی افراد اثر می‌گذارد (فیتزپاتریک^۲ و کوئر^۳، ۲۰۰۴). یکی از مدل‌های مطرح در خانواده که به تعاملات در خانواده و نقش آن در سازگاری مؤثر با محیط پرداخته است مدل الگوی ارتباطی خانواده^۴ است.

اصولاً مفهوم الگوی ارتباطی خانواده یا طرح‌واره-های ارتباط خانواده، ساختار علمی از دنیای ظاهری خانواده است که بر اساس ارتباط اعضای خانواده با یکدیگر و اینکه اعضا چه چیز به یکدیگر می‌گویند و-چه کار انجام می‌دهند و اینکه چه معنایی از این ارتباطات دارند، تعریف می‌شود. (کوئر^۳، فیتزپاتریک^۲، ۲۰۰۲، بارل، فیتزپاتریک^۲، ۱۹۹۰ به نقل از فیتزپاتریک^۲، کوئر^۳، ۲۰۰۴).

بر اساس فیتزپاتریک^۲ و ریچی (۱۹۹۴) دو مفهوم جهت‌گیری گفت و شنود^۵ و هم‌نوایی^۶ به صورت دو بعد کلیدی تعیین‌کننده چگونگی ارتباط اعضای خانواده در این نظریه است.

بعد هم‌نوایی مصداق و درجه‌ای از الگوی ارتباط خانوادگی است که بر اعضا در جهت یکسان کردن نگرش، ارزشها و عقاید، فشار می‌آورد. خانواده‌هایی که در این بعد نمرات بالاتری را می‌گیرند بر هم‌نوایی کردن عقاید و نگرش‌ها تأکید می‌کند. این نوع جهت‌گیری بر هماهنگی، اجتناب از تعارض و کشمکش و وابستگی و چسبندگی اعضا به یکدیگر تأکید می‌کند، ارتباط در این خانواده‌ها منعکس‌کننده اطاعت از بزرگسالان و والدین است (فیتزپاتریک^۲، کوئر^۳، ۲۰۰۲a). این خانواده‌ها ساختار سنتی دارند. با این نگاه ساختاری،

2. Fitzpatrick

3. Koener

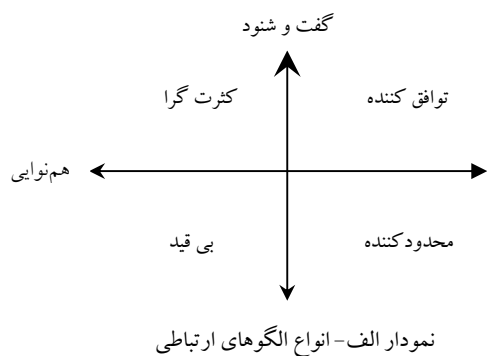
4. Family communication pattern

5. conversation

6. Conformity

1. Resiliency

و همه اعضاء در تصمیم‌گیری‌های خانواده نقش ایفا نمی‌کنند (کوثرنر و ایسا، ۲۰۰۰).
بر اساس آنچه که در نمودار الف آمده است، جهت‌گیری هم‌نوایی و گفت و شنود باعث شکل‌گیری ۴ نوع الگوی ارتباطی می‌شود (جوکار و رحیمی، ۱۳۸۵). این چهار الگو عبارت است از الگوی کثرت‌گرا، الگوی توافق‌کننده، الگوی محدودکننده و الگوی بی‌قید.

خانواده‌های کثرت‌گرا^۲ در جهت‌گیری هم‌نوایی پایین و در جهت‌گیری گفت و شنود بالا هستند، ویژگی آنها تعامل باز و بدون محدودیت است. در این خانواده افراد در تصمیم‌گیری‌ها آزادانه شرکت می‌کنند، والدین تمایل و قدرت پذیرش عقاید فرزندان خود را دارا هستند.

همچنین خانواده‌های توافق‌کننده^۳ در دو بعد هم‌نوایی و گفت و شنود بالا هستند (فیتزپاتریک، کوثرنر، ۲۰۰۲). ارتباط در خانواده‌های توافق‌کننده، بازتابی از تنش بین بیان عقاید و ارتباط باز و فشار برای موافقت و حمایت از سلسله‌مراتب خانواده است (کوثرنر، فیتزپاتریک، ۱۹۹۷، b، ۲۰۰۲ به نقل از کوثرنر، مکی، ۲۰۰۴). والدین ضمن علاقه وافر به فرزندان و اظهار نظراتشان، خودشان تصمیم‌گیرنده نهایی خانواده محسوب می‌شوند (کوثرنر و فیتزپاتریک، ۲۰۰۲).

نظام خانواده سلسله‌مراتبی و به هم متصل است. ارتباط و تعامل درون خانواده اهمیت بیشتری از ارتباط با بیرون خانواده دارد. اعضای خانواده اعتقاد دارند که برنامه افراد باید با اعضای دیگر خانواده هماهنگ باشد و انتظار دارند که اعضای خانواده وابستگی و علائق خود را پایین‌تر از خواسته و علائق خانواده قرار دهند و نیز والدین انتظار دارند که بر اساس خواست آنها کار صورت‌گیرد (فیتزپاتریک، کوثرنر، ۲۰۰۴).

برعکس چنین خانواده‌ها، خانواده‌هایی که در جهت‌گیری هم‌نوایی پایین هستند به ساختار سنتی اعتقادی ندارند و کمتر به آداب و رسوم و تشریفات و سلسله‌مراتب اهمیت می‌دهند و ارتباط‌های خود را بر نامتجانس بودن عقاید و فردیت هر کدام از اعضای خانواده بنا نهاده و بر استقلال هر فرد تأکید می‌کنند (کوثرنر و ایسا، ۲۰۰۰).

بعد مهم دیگر در این الگو بعد گفت و شنود است که به درجه و مصداقی که خانواده، فضایی آزاد و راحتی را برای شرکت اعضای خانواده در موضوعات مختلف ایجاد می‌کنند، گفته می‌شود. در خانواده‌هایی که در این بعد بالا هستند، اعضای خانواده به طرز آزاد و مکرر با دیگر اعضای خانواده بدون هیچ محدودیتی ارتباط دارند. این خانواده‌ها زمان زیادی را در جهت ارتباط متقابل و بحث درباره‌ی موضوعات مختلف، صرف می‌کنند. افراد خانواده، فعالیت‌های انفرادی، افکار و احساساتش را با اعضای خانواده در میان می‌گذارند و اعضاء در کنار یکدیگر و باهم تصمیم می‌گیرند (فیتزپاتریک و کرونر، ۲۰۰۲a).

خانواده‌هایی که در این بعد پایین هستند، اعضاء تعامل کمتری با یکدیگر دارند و تنها در موضوعات کمی به صورت باز با همه اعضاء خانواده بحث می‌کنند

2. Pluralistic
3. Consensual

1. Eis

مندل^۴ و همکارانش (۲۰۰۶) تاب‌آوری را انعطاف-پذیری مؤثر در برابر حوادث زندگی می‌دانند و بیان می‌کنند، که تاب‌آوری توانایی سازگاری مناسب در زمان در معرض قرار گرفتن در زمینه‌های استرس‌زا و خطرناک یا تهدیدهای مهم می‌باشد. به عبارت دیگر آنها تاب‌آوری را توانایی و بهبود و جبران و انعطاف‌پذیری بعد از مواجهه با حوادث تروما و استرس‌زا معرفی می‌کنند. اصولاً مندل و همکارانش (۲۰۰۶) دو وجه را در مفهوم تاب‌آوری مهم می‌دانند، یکی اینکه فرد، حادثه تروما و فشار و سختی را تجربه کند و دوم اینکه افراد در برابر این حوادث انعطاف‌پذیر باشد و دست به جبران، برای بازگشت به عملکرد و کارکردهای معمول خود، بزند.

اصولاً به‌رقم تعاریف مختلف از مفهوم تاب‌آوری، تمام تعاریف در چندین وجه مشترک هستند: ۱- تاب‌آوری سطحی از مقابله با سختی‌ها است یا درجه‌ای است که افراد به مشکلات پاسخ می‌دهند. ۲- تاب‌آوری خاصیت وحس‌سبکی و راحتی به همراه دارد. به عبارت دیگر فرض می‌شود که افراد، تاب‌آوری را به صورت توانایی ترمیم بدبختی‌ها و تحت نفوذ قرار دادن و فائق آمدن بر سختی بر اساس سطوح مختلف کارکردهایشان ارائه می‌دهند و ۳- بالاخره در تعاریف مختلف تاب‌آوری توانایی برتر است که به افراد اجازه می‌دهد که بر بدبختی‌ها و سختی‌ها غلبه کنند (هالی، ۲۰۰۰).

کوروش نیا (۱۳۸۵) بر تأثیر بعد گفت و شنود بر سلامت روان و سازگاری تأکید کرده و بیان می‌کند که اضطراب و افسردگی با بعد گفت و شنود رابطه مثبت دارد. باید توجه کرد که تاب‌آوری همچنان که بیان شد یکی از شاخصه‌های سلامت روان است و پیشبینی می‌شود که بعد گفت و شنود با این شاخصه سلامت روان یعنی تاب‌آوری نیز رابطه مثبت داشته باشد.

در سوی دیگر این تقسیم‌بندی خانواده محدود کننده جهت‌گیری هم‌نواپی بالا دارند اما در جهت‌گیری گفت و شنود پایین هستند. در این خانواده‌ها تأکید بر اطاعت و حرف‌شنوی و اجتناب از کشمکش آشکارا و قبول کردن قدرت والدین است (فیتزپاتریک، کوئرتر، ۲۰۰۴). خانواده‌های محدود کننده بر اطاعت و پیروی از فرم‌های خانواده تأکید دارند و ارزش کمی را برای جایگزین کردن عقاید و تفکرات و رشد مهارت‌های ارتباطی قائل هستند (کوئرتر و همکارش، ۲۰۰۴).

خانواده‌های بی‌قید^۲ در هر دو بعد جهت‌گیری هم‌نواپی و هم در جهت‌گیری گفت و شنود پایین هستند. در این خانواده‌ها ارتباط بسیار کمی بین والد - کودک وجود دارد و کودک به حال خود واگذاشته می‌شوند. به همین دلیل کودکان مستعد هستند که از محیط خارجی تأثیر بپذیرند (فیتزپاتریک، کوئرتر، ۲۰۰۴). اعضا در این خانواده‌ها گفت و گوی کمی با یکدیگر دارند و ارزش کمی برای وجود و هویت خانواده قائل هستند (کوئرتر و همکارش، ۲۰۰۴).

اما مفهوم تاب‌آوری به صورت‌های مختلف تعریف می‌شود. راتر در سال ۱۹۸۷ به نقل از هالی^۳ (۲۰۰۰) بیان می‌کند که تاب‌آوری به تفاوت افراد در پاسخ‌گویی به خطر برمی‌گردد. وارنر (۱۹۸۹) به نقل از هالی (۲۰۰۰) این واژه را به صورت سازگاری یا مقابله موفقیت‌آمیز در برابر، مواجهه با حوادث استرس‌زای زندگی تعریف می‌کند. جرمی مفهوم تاب‌آوری را به معنای کنترل یا اقدام بر عوامل فشارزا قبل از اینکه به فرد آسیب برساند، به کار می‌برد (فیتزپاتریک، کوئرتر، ۲۰۰۴).

1. Protective
2. laissez - faire
3. Hawley

4. Mandel

تاب‌آوری ارتباط داد. این تحقیقات و همچنین تحقیقات فیتزپاتریک و کوثرنر (۲۰۰۴)، هالی (۲۰۰۰)، مندل و همکارانش (۲۰۰۶) بیان می‌کنند که بعد گفت و شنود پیش‌بینی کننده مثبت و بعد هم‌نواپی پیش‌بینی کننده منفی این عوامل تأثیرگذار بر تاب‌آوری بوده است.

پس در مجموع از تحقیقات پیشین می‌شود این طور نتیجه گرفت که بعدگفت و شنود با تاب‌آوری در افراد رابطه‌ی مثبت و معناداری دارد و پیش‌بینی کننده تاب‌آوری در افراد است اما بعد هم‌نواپی با تاب‌آوری رابطه منفی و معناداری دارد و پیش‌بینی کننده منفی تاب‌آوری است.

با توجه به تحقیقات پیشین در زمینه‌ی تأثیر جهت‌گیری گفت و شنود و هم‌نواپی بر تاب‌آوری سؤال اساسی پژوهش عبارت بود از اینکه: آیا نوع جهت‌گیری در ارتباطات خانوادگی (هم‌نواپی در مقایسه با گفت و شنود) بر میزان تاب‌آوری تأثیر دارد؟ بر همین اساس فرضیه اساسی زیر شکل گرفت:

بعدگفت و شنود پیش‌بینی کننده مثبت و معنادار تاب‌آوری و بعد هم‌نواپی پیش‌بینی کننده منفی و معنادار تاب‌آوری است به عبارت دیگر خانواده‌هایی با بعدگفت و شنود بالا تاب‌آوری بالاتری نسبت به خانواده‌ها با هم‌نواپی بالا، دارند و میان انواع خانواده از لحاظ میزان تاب‌آوری تفاوت وجود دارد.

روش

این پژوهش توصیفی از نوع همبستگی می‌باشد. جامعه‌ی آماری این تحقیق را کلیه‌ی دانشجویان دانشگاه شیراز که در نیمسال اول و دوم ۸۷-۸۶ مشغول تحصیل بودند، تشکیل می‌دادند.

بر اساس جامعه‌ی آماری، از میان دانشجویانی که در سال اول ۸۷-۸۶ در دانشگاه شیراز مشغول به تحصیل

برنارد در سال ۱۹۹۴، به نقل از پتروسون^۱ (۲۰۰۲) چندین ویژگی خانواده‌ها که با تاب‌آوری شخص ارتباط دارد را معرفی می‌کند. او بیان می‌کند که ارتباط کودک - والد، حداقل تعارض در محیط خانواده، حمایت اعضا از یکدیگر با تاب‌آوری فرد مربوط می‌باشد، ویژگی‌های که در خانواده‌هایی با بعدگفت و شنود به وفور وجود دارد.

کوثرنر و فیتزپاتریک (۲۰۰۴) چهار عامل اساسی را عامل تعیین کننده تاب‌آوری مطرح می‌کنند: ۱- صفات کودکان مثل خلق و خوی آسان‌گیر و صفات فردی (ورتلیت، اسپنگر، فلتسن، ۱۹۸۹ به نقل از کوثرنر و فیتزپاتریک، ۲۰۰۴) ۲- مهارت‌های گوناگون و فرایندهای ارزش‌گذاری و شایستگی‌های اجتماعی (لویر، ۱۹۹۱ به نقل از کوثرنر و فیتزپاتریک، ۲۰۰۴) ۳- انسجام خانواده و ارتباط خوب والدین- کودک (گوویل و کرین، وایمن، و رک، رافر، ۱۹۹۳ به نقل از کوثرنر، فیتزپاتریک، ۲۰۰۴) ۴- حمایت اجتماعی (گرفری، ۱۹۹۱ به نقل از کوثرنر و فیتزپاتریک، ۲۰۰۴).

تحقیقات بیان می‌کنند که انواع الگوی ارتباط خانواده، با شایستگی اجتماعی در کودکان (فیتزپاتریک و همکارانش ۱۹۹۶ به نقل از فیتزپاتریک و کوثرنر، ۲۰۰۴، فیتزپاتریک و کوثرنر، ۲۰۰۴) نوع رابطه والد-کودک (مک دوول^۲، کیم^۳، پارکی^۴، گروتبرگ^۵، ۲۰۰۰، سمیلری، وایمن، ۱۹۹۲ به نقل از هالی، ۲۰۰۰)، حمایت اجتماعی که کودکان دریافت می‌کنند (هاوارد^۶ و مدوی^۷، ۲۰۰۴) و مهارت‌های مدیریت بحران (فیتزپاتریک و کوثرنر، ۲۰۰۲، هاوارد و همکارش، ۲۰۰۴، مندل و همکارانش، ۲۰۰۶) یعنی عامل‌های مطرح شده برای

1. Paterson
2. Macdowell
3. Kim
4. Parki
5. Grotberg
6. Haward
7. Medwey

گفت و شنود و ۰/۸۱ جهت بعد هم‌نوایی بوده است. در تحقیق حاضر میزان آلفای کرونباخ برای پی بردن به پایای آزمون ۰/۷۴ به دست آمد همچنین باید بیان کرد که میزان آلفای کرونباخ برای خرده مقیاس گفت و شنود و هم‌نوایی به ترتیب به میزان ۰/۹۲ و ۰/۸۹ بود. همچنین به منظور بررسی روایی سازه و تأیید ساختار عاملی مقیاس از روش تحلیل عاملی به روش مؤلفه‌های اصلی با چرخش قائم استفاده شد که با توجه به داده‌ها مقدار KMO برابر ۰/۸۹ و آزمون بارتلت برابر ۲۴۵۴/۸۴ بود که در حد $P < ۰/۰۰۰۱$ معنادار شد. که نتایج در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱- تحلیل عاملی مقیاس الگوهای ارتباطی

عامل	عامل	عامل	عامل
گویه ها	گویه ها	گویه ها	گویه ها
گفت و شنود	گفت و شنود	گفت و شنود	گفت و شنود
۰/۷۱	۱۶	۰/۷۱	۱
۰/۷۳	۱۷	۰/۶۵	۲
۰/۷۱	۱۸	۰/۶۲	۳
۰/۶۹	۱۹	۰/۶۳	۴
۰/۶۵	۲۰	۰/۶۹	۵
۰/۶۳	۲۱	۰/۷۶	۶
۰/۶۶	۲۲	۰/۷۶	۷
۰/۶۷	۲۳	۰/۷۹	۸
۰/۶۸	۲۴	۰/۷۴	۹
۰/۵۸	۲۵	۰/۶۴	۱۰
۰/۶۲	۲۶	۰/۷۰	۱۱
		۰/۵۲	۱۲
		۰/۶۷	۱۳
		۰/۶۶	۱۴
		۰/۴۹	۱۵

۲. برای سنجش تاب‌آوری بزرگسالان در تحقیق حاضر از فرم ۴۳ سؤالی مقیاس تاب‌آوری بزرگسالان^۱

بودند به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای ابتدا چهار رشته انتخاب گردید آنگاه در مجموع ۲۰۰ نفر در رشته‌های انتخاب شده (۱۰۰ نفر زن و ۱۰۰ نفر مرد) مورد بررسی قرار گرفتند بعد از مطالعه بر روی پرسشنامه‌ها معلوم شد که در حدود ۵ پرسشنامه به علت نقایص عمده فاقد استفاده است و از تحقیق کنار گذاشته شد. در انتها ۱۹۵ پرسشنامه که ۹۷ نفر زن و ۹۸ نفر مرد بودند، باقی ماند، که گروه نمونه را تشکیل دادند. برای بررسی متغیرهای این پژوهش از پرسشنامه‌های زیر استفاده شد:

۱. برای بررسی ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده یعنی بعد گفت و شنود و بعد هم‌نوایی از ابزار تجدید نظر شده الگوی ارتباطات خانواده که توسط ریچی و فیتز پاتریک در سال ۱۹۹۴ به این منظور تهیه شده، استفاده گردید. این ابزار یک پرسشنامه‌ی خودسنجی بود، که میزان موافقت یا عدم موافقت پاسخ دهنده را با ۲۶ گزاره که درباره وضعیت ارتباطات خانواده فرد بود، در دامنه ۵ درجه‌ای، مورد سؤال قرار می‌داد. این ابزار پایه نظری قوی دارد و مکانیسم‌هایی که به وسیله آنها جهت‌گیری گفت و شنود و جهت‌گیری هم‌نوایی تأثیر خود را بر ارتباطات خانواده و پیامدهایش اعمال می‌کنند، معمولاً به خوبی بیان شده‌اند و با تصویر بزرگتری از ارتباطات خانواده که از تحقیقات مبتنی بر مدل‌ها و رویکردهای نظری متفاوت ناشی شده است، هماهنگ می‌باشد به همین دلیل شواهد خوبی برای روایی سازه این ابزار وجود دارد کورش نیا (۱۳۸۵). همچنین روایی سازه که در مورد این ابزار توسط کوروش نیا (۱۳۸۵) صورت گرفت اندازه کفایت نمونه ۰/۸۵ را به دست آورد و ضریب آزمون کروییت بارتلت نیز برابر با ۲۳۱۹/۴۹ بود که در حد $P < ۰/۰۰۰۵$ معنادار شده بود.

در ایران نیز در پژوهش کورش نیا (۱۳۸۵) پایایی (ضریب آلفای کرونباخ) این مقیاس ۰/۸۷ جهت بعد

1. Scale for adult resilience

مؤلفه‌های اصلی با چرخش قائم استفاده شد که با توجه به داده‌ها مقدار KMO برابر ۰/۸۵ و آزمون بارتلت برابر ۳۷۳۶/۹۷۲ بود که در حد $P < ۰/۰۰۰۱$ معنادار شد که نتایج در جدول ۲ آورده شده است.

همچنین میزان آلفای کرونباخ این آزمون ۰/۹۳ به دست آمد و برای خرده مقیاس شایستگی فردی ۰/۸۳، برای خرده مقیاس شایستگی اجتماعی ۰/۸۶، خرده مقیاس انسجام خانواده ۰/۸۴، عامل حمایت اجتماعی ۰/۸۵ و عامل سازه‌های فردی ۰/۷۶ به دست آمد.

یافته‌ها

بعد از جمع‌آوری داده‌ها ابتدا نمرات بعد گفت و شنود و هم‌نوابی برای هر فرد محاسبه شد. که به منظور

(RSA) که توسط فریبرگ^۱ و همکاران (۲۰۰۳) از طریق اجرای روش تحلیل عاملی طراحی شده است، استفاده شد. مقیاس RSA از ۵ خرده مقیاس شایستگی فردی^۱، مقیاس شایستگی اجتماعی^۲، حمایت اجتماعی^۳ و انسجام خانواده^۴ و ساختارها و سازه‌های فردی^۵ که تاب‌آوری فرد را در دامنه ۵ درجه‌ای مورد سؤال قرار می‌داد، تشکیل شده است. ورنر (۱۹۸۹) به نقل از فریبرگ و همکارانش (۲۰۰۳) ثبات درونی بالایی را برای همه بعدها از دامنه ۰/۹۳ تا ۰/۷۴ بیان کرد و ثبات درونی برای کل پرسشنامه را برای همه ماده‌ها با روش آلفا کرونباخ ۰/۹۳ بیان کرده است.

در تحقیق حاضر به منظور بررسی روایی سازه و تأیید ساختار عاملی مقیاس از روش تحلیل عاملی به روش

جدول ۲ - تحلیل عاملی مقیاس تاب‌آوری برای بزرگسالان

عامل									
شماره گویه	شایستگی فردی	شماره گویه	شایستگی اجتماعی	شماره گویه	انسجام خانواده	شماره گویه	حمایت اجتماعی	شماره گویه	ساختارهای فردی
۱	۰/۴۹	۱۳	۰/۸۲	۲۳	۰/۶۶	۳۰	۰/۵۶	۳۹	۰/۶۹
۲	۰/۷۰	۱۴	۰/۸۱	۲۴	۰/۵۵	۳۱	۰/۶۸	۴۰	۰/۶۵
۳	۰/۵۵	۱۵	۰/۵۵	۲۵	۰/۶۶	۳۲	۰/۵۵	۴۱	۰/۷۱
۴	۰/۵۸	۱۶	۰/۵۵	۲۶	۰/۶۶	۳۳	۰/۶۵	۴۲	۰/۴۳
۵	۰/۱۸	۱۷	۰/۵۴	۲۷	۰/۵۲	۳۴	۰/۴۲	۴۳	۰/۴۷
۶	۰/۲۶	۱۸	۰/۳۲	۲۸	۰/۵۰	۳۵	۰/۵۳		
۷	۰/۵۵	۱۹	۰/۷۶	۲۹	۰/۵۹	۳۶	۰/۵۳		
۸	۰/۶۵	۲۰	۰/۵۳			۳۷	۰/۲۴		
۹	۰/۴۸	۲۱	۰/۵۶			۳۸	۰/۲۴		
۱۰	۰/۴۲	۲۲	۰/۴۸						
۱۱	۰/۵۴								
۱۲	۰/۵۳								

1. Friborg
2. personal competence
3. social competence
4. social support
5. family coherence
6. personal structure

با توجه به جدول ۵ ابعاد الگوهای ارتباط خانواده با تاب‌آوری رابطه معناداری داشته یعنی بعد گفت و شنود با تاب‌آوری رابطه مثبت و معنادار ($r: ۰/۶۳$ ، $P < ۰/۰۱$)، اما بعد هم‌نوایی با تاب‌آوری رابطه منفی و معنادار ($P < ۰/۰۰۱$ ، $r: -۰/۴۴$) دارد.

جدول ۵- رابطه‌ی بعد گفت و شنود و بعد هم‌نوایی و تاب‌آوری

گفت و شنود	هم‌نوایی
$r: ۰/۶۳$ $P < ۰/۰۰۱$ $N = ۱۹۵$	$r: -۰/۴۴$ $P < ۰/۰۰۱$ $N = ۱۹۵$
تاب‌آوری	

به منظور بررسی و تعیین قدرت پیش‌بینی تاب‌آوری توسط هر یک از ابعاد جهت‌گیری گفت و شنود و جهت‌گیری هم‌نوایی از تحلیل رگرسیون چندگانه به روش هم‌زمان استفاده شد. جدول ۶ نتایج حاصل از این روش را نشان می‌دهد.

این داده‌ها نشان می‌دهد که فرضیات پژوهش معنادار است ($F: ۶۲/۳۱۴$ ، $P: ۰/۴۴۲$ ؛ مجذور R تنظیم شده)، جهت‌گیری گفت و شنود خانواده پیش‌بینی‌کننده معنادار تاب‌آوری است و تاب‌آوری افراد را به طور مثبت پیش‌بینی می‌کند ($\beta: ۰/۵۵$ ، $P < ۰/۰۰۱$) و جهت‌گیری هم‌نوایی خانواده نیز به گونه‌ای معنادار و منفی تاب‌آوری را پیش‌بینی می‌کند ($\beta: -۰/۱۹$ ، $P < ۰/۰۰۱$). به منظور بررسی تفاوت در انواع خانواده از لحاظ میزان تاب‌آوری، ابتدا با توجه به نمرات ابعاد هم‌نوایی و گفت و شنود افراد شرکت‌کننده در تحقیق، به چهار

بررسی اطلاعات توصیفی متغیرها، میانگین و انحراف معیار آنها مورد بررسی قرار گرفت، نتایج بررسی در جدول ۳ آمده است. همچنین اطلاعات توصیفی انواع الگوهای ارتباطی از لحاظ تاب‌آوری در جدول ۴ آورده شده است.

جدول ۳- اطلاعات توصیفی گروه نمونه

ابعاد اطلاعات	بعد گفت و شنود	بعد هم‌نوایی
میانگین	۵۲/۲۵	۲۹/۴۵
انحراف استاندارد	۱۱/۸۰	۹/۴۲

جدول ۴- اطلاعات توصیفی انواع الگوهای ارتباط از لحاظ

میزان تاب‌آوری

اطلاعات	نوع خانواده		
	کثرت گرا	توافق‌کننده	محدود‌کننده
میانگین	۱۷۷/۹۵	۱۶۹/۶۱	۱۴۲/۷۹
انحراف استاندارد	۱۵/۶۶۸	۱۵/۴۴	۲۰/۲۱

با توجه به آنچه در مطالب قبل بیان گردید هدف از تحقیق حاضر بررسی و تعیین قدرت پیش‌بینی تاب‌آوری توسط هر یک از ابعاد الگوهای ارتباط خانواده بوده است. به عبارت دیگر هدف از این تحقیق ۱- بررسی و تعیین قدرت پیش‌بینی تاب‌آوری توسط جهت‌گیری گفت و شنود ۲- بررسی و تعیین قدرت پیش‌بینی تاب‌آوری توسط جهت‌گیری هم‌نوایی و همچنین بررسی ضمنی تفاوت معنادار خانواده در تاب‌آوری بود.

جدول ۶- نتایج تحلیل رگرسیون تاب‌آوری بر بعد گفت و شنود و هم‌نوایی

متغیرهای پیشین	R	R ^۲	مجدور R تنظیم شده	مقدار F	سطح معناداری	ضریب استاندارد رگرسیون β	مقدار t	سطح معناداری P
گفت و شنود	۰/۶۷	۰/۴۴۹	۰/۴۴۲	۰/۳۱۴	۰/۰۰۱	۰/۵۵	۸/۱۲	۰/۰۰۱
هم‌نوایی						-۰/۱۹۵	-۲/۸۴۸	۰/۰۰۵

جدول ۷- نتایج تحلیل واریانس مقایسه میزان تاب آوری انواع الگوهای ارتباطی

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجموع مجذورات	F	سطح معناداری
الگوهای ارتباطی	۳۴۵۸۸/۴۲	۳	۱۱۵۲۹/۴۷	۳۹/۴۰۷	۰/۰۰۱

است، میزان بالاتری از تاب آوری و مقابله و انعطاف پذیری در برابر حوادث و آسیب‌ها را دارا خواهند بود. این یافته با تحقیقات فیتزپاتریک و کوئرتر ۲۰۰۴ و هالی ۲۰۰۰، و فیتزپاتریک و کروئز ۱۹۹۷ (به نقل از هالی ۲۰۰۰) مبنی بر اینکه افرادی که در خانواده‌هایی با بعد گفت و شنود بالا، میزان بالاتری از تاب آوری را دارا هستند، مطابقت می‌کنند.

به طور کلی می‌توان گفت که بعد گفت و شنود و ویژگی‌های آن یعنی آزادی بیان و پذیرش بلا شرط هم چنانکه در تحقیقات بیان شد به عنوان پیش‌بینی کننده قوی و مثبت در تاب آوری افراد در مواجهه با حوادث و مشکلات زندگی است.

پس این نتیجه حاکی از آن است که به نظر می‌رسد افراد با تاب آوری بیشتر متعلق به خانواده‌هایی هستند که بعد گفت و شنود در آنها به میزان بالا وجود دارد. افراد متعلق به خانواده‌های دارای جهت‌گیری رشد یافته‌تر در زمینه شایستگی اجتماعی، حمایت اجتماعی، مهارت‌های حل مسأله و مدیریت بحران و عدم و کمی حالات خصومت با دیگران و تعارضات کمتر را دارا هستند که باعث می‌شود در موقعیتهای مختلف عملکرد مناسبی داشته باشند و در برابر ضربات و حوادث تروما، مشکلات و عوامل خطرزا با تکیه بر مین عوامل در برابر مشکلات تاب بیاورند. به عبارت دیگر ارتباط باز و تعاملات در خانواده و بها دادن به تصمیم‌گیری مستقلانه در بعد

گروه کثرت‌گرا، توافق‌کننده، محدود کننده و بی‌قید تقسیم شدند و آنگاه برای بررسی این فرض از تحلیل واریانس استفاده شد که نتایج در جدول ۷ آمده است. یافته‌های جدول ۷ نشان داد که بین الگوهای ارتباطی از نظر میزان تاب آوری تفاوت معناداری وجود دارد ($P < 0/001$, $F: 39/407$). میان انواع اشکال خانواده از لحاظ تاب آوری تفاوت وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از تحقیق حاضر بررسی و تعیین قدرت پیش‌بینی تاب آوری توسط هر یک از ابعاد الگوهای ارتباط خانواده بوده است. نتایج نشان می‌دهد همان‌طور که در فرضیه تحقیق پیش‌بینی می‌شد جهت‌گیری گفت و شنود خانواده پیش‌بینی کننده معنادار تاب آوری افراد است ($P < 0/001$, $\beta: 0/55$) و تاب آوری را به‌طور مثبت پیش‌بینی می‌کند که این یافته‌ها بیان می‌کند در خانواده‌هایی که در بعد جهت‌گیری گفت و شنود نمرات بیشتری می‌گیرند، یعنی اعضاء خانواده به‌طور آزاد و مکرر با دیگران بدون هیچ محدودیتی ارتباط دارند و افراد احساساتشان را راحت با دیگر اعضاء خانواده بیان می‌کند و همچنین خانواده پذیرای چنین آزادی در بیان احساسات و عواطف هستند و هم در تصمیم‌گیری بایکدیگر مشورت کرده و در انتخاب عقاید و تصمیمات آزاد هستند و به عبارت دیگر میزان ارتباطات و تعاملات در اوج خود

گفت و شنود زمینه را برای پذیرش مسئولانه را فراهم می‌کند، عاملی که از جمله فراهم کنندگان تاب‌آوری در بزرگسالی است.

نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیری نشان داد، همانطور که انتظار می‌رفت جهت‌گیری همنوایی خانواده به طور منفی تاب‌آوری فرزندان را پیش‌بینی می‌کند ($\beta: -0.19, P < 0.001$) که این مطالعات با یافته‌های مطالعات فیتزپاتریک و کوژنر (۲۰۰۴) و هالی (۲۰۰۰) مبنی بر اینکه بین همنوایی و تاب‌آوری رابطه‌ی منفی وجود دارد، هماهنگ است. به عبارت دیگر در خانواده‌هایی که به همنوایی عقاید و نگرشها، اطاعت از والدین، سلسله مراتب، عدم ارتباط باز و تعامل بسته تأکید می‌شود، دارای فرزندی هستند که در بزرگسالی تاب‌آوری کمتری در مقابل خطرات و مشکلات دارند و احتمالاً به دلیل رشد رفتارها و افکاری مثل خصومت و دشمنی و کناره گرفتن از مشکلات و عدم شایستگی اجتماعی و حمایت اجتماعی، تاب تحمل کمتری را در مقابل حوادث و خطرات دارند. پس به طور کل افراد متعلق به خانواده‌ها با بعد همنوایی تاب‌آوری کمتری را در بزرگسالی دارا هستند.

همچنین نتایج تحلیل واریانس تأکیدی بر تفاوت چهار شکل خاص خانواده (توافق گرا، محدود کننده، کثرت گرا، بی‌قید) از نظر تاب‌آوری بود ($F: 39/40, P < 0.001$) که این یافته‌ها با تحقیقات سلیمری و ایمن (۲۰۰۰) و، فریدنبرگ و اوین (۱۹۹۱، ۱۹۹۳)، کریک (۱۹۸۷)، پترسون و مک‌کابین (۱۹۸۷)، و پیرسون و پیرسوا (۱۹۹۳) و تری (۱۹۹۴)، والیتر و ایچ (۱۹۹۸) (به نقل ازهاوارد و همکارش، ۲۰۰۴) و گرتبرگ، مبنی بر اهمیت رابطه‌ی والد - کودک، نوع ارتباط و پذیرش و تمایل با فرزند، حمایت از سوی اعضای خانواده و انسجام خانواده در مسأله تاب‌آوری هماهنگ است.

پس می‌توان گفت همچنان که در فرضیه این پژوهش پیش‌بینی می‌شد بعد گفت و شنود پیش‌بینی کننده مثبت و بعد همنوایی پیش‌بینی کننده‌ی منفی تاب‌آوری است و همچنان انواع اشکال خانواده که به نوعی بیان کننده نوع ارتباطات و تعاملات در درون خانواده هستند از نظر میزان تاب‌آوری در میان فرزندان تفاوت داشتند.

یافته‌های این پژوهش می‌تواند اطلاعات مهمی را برای والدین داشته باشد این یافته‌ها بیانگر این است که هر چه محیط خانواده بیشتر شرایط گفت و گوی راحت را درباره طیف وسیعی از موضوعات فراهم آورد و برای در میان گذاشتن افکار و احساسات اعضای خانواده وقت بگذارد و اعضا را به هم‌فکری تشویق کند، احتمال اینکه فرزندان آنها در بزرگسالی در مواجهه با عوامل استرس‌زا (مثل مرگ والدین، اعتیاد، حوادث تروما، تغییر محل و...) مقاومت کنند و درگیر رفتارهای آسیب‌زا نشوند بیشتر است و چون تاب‌آوری همچنان که گفته شد از شاخصه‌های سلامت روان است، باید بر این ارتباط آزاد و تعامل باز سرمایه‌گذاری کرد تا کودکانی با بهزیستی روانی را تربیت کرد.

از جنبه‌های نظری، این تحقیق با توجه به استفاده از پرسشنامه تاب‌آوری در بزرگسالان و مفهوم تاب‌آوری و همچنان الگوهای ارتباطی خانواده که تحقیقات معدودی در ایران شده است راه را برای بررسی الگوهای ارتباطی خانواده و انواع خانواده‌های ایرانی و شکل آنها در فرهنگ ایران و هم مفهوم تاب‌آوری به عنوان یکی از شاخصه‌های سلامت روان، هموار کرد. البته باید توجه کرد که تحقیقات کمی در زمینه تاب‌آوری و الگوهای ارتباطی خانواده در ایران و در خارج صورت گرفته است و این نکته از یکی از محدودیت‌های اصلی در این پژوهش بود. جدید بودن پرسشنامه تاب‌آوری بزرگسالان و عدم اطلاعات لازم در این زمینه از محدودیت جدی دیگر بود.

Huang, L. N. (1999). Family Communication Patterns and Personality Characteristics. Academic Research Library, 47,2, 230-244.

Hawley. R. D. (2000). Clinical implications of family resilience. The American journal of Family Therapy, 8: 101 – 106.

Koerner, A. F., & Eis. M. (2000). The influence of conformity on communication pattern in family conversations. Running head: communication patterns in families.

Korner, A. F., & Fitzpatrick. M. A. (2002a) toward a theory of family communication. Running head theory of family communication MCN aughton.

Koerner, A. F. & Fitzpatrick M. A. (2002). Understanding family communication patterns and family functioning : the roles of conversation orientation and conformity orientation. Communication year book, 28, pp. 36-68.

Koerner, A. F. & Maki. L. (2004). Family communication patterns & social support in families of origin & adult childrens subsequent intimate relationships. Paper presented at the International Association for Relationship Research Conference, Madison, WI, July 22-25.

Mandel.G. & Mullet . E. & Brown. G. (2006).cultivating resiliency a guide for parent and school personnel .published by scholastic press . www. Scholastic. Com.

Mcdowell. D & Kim & Park .M. (2002). Children's Emotional and social competence in middle childhood: the Role of maternal paternal interactive style. Marriage & family review volume: 34 . issue 3/4.

Paterson. J. (2002). understanding family resiliency .journal of clinical psychology. Volum 58.issue 3 .page233.246.

Stow. B. A.A. C. (2005). An Exploration of conflict roles and communication patterns with in the American family A thesis in communication studies.

یکی از پیشنهادات محقق انجام این پژوهش به صورت مکرر و در زمینه‌های وسیع‌تر (بر روی کودکان، نوجوان و سایر گروه‌های سنی) است، پژوهش‌هایی که بتواند عواملی که در هم تاب‌آوری و هم‌الگوی ارتباطی خانواده اثر دارد را کنترل کند، به نتایج تحقیق در مورد اثر و رابطه تاب‌آوری بر الگوهای ارتباطی خانواده کمک می‌کند، تحقیقاتی که بتواند نوع رابطه همسران را، علاوه بر رابطه خانواده بررسی کند هم به فهم بهتر نحوه‌ی تعامل خانواده کمک شایانی می‌کند.

منابع

جوکار، بهرام، رحیمی، مهدی (۱۳۸۵). بررسی تأثیر الگوهای ارتباطی خانواده بر شادی در گروهی از دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستان شهر شیراز. در دست چاپ.

کوروش نیا، مریم (۱۳۸۵)، بررسی تأثیر ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده بر میزان سازگاری روانی فرزندان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.

محمدی، مسعود (۱۳۸۴). بررسی متغیرهای خانوادگی و فردی در افراد در معرض خطر سوء مصرف مواد، رساله دکتری، دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی.

Fitzpatrick, M. A., & Koener, A. F. (2004). Family communication schema effect on children's resiliency running head: family communication schemata, The evolution of key mass communication concepts: Honoring Jack M. McLeod, 115–139.

Fitzpatrick, M. A., & Ritchie, L. D. (1994). Communication schemata within the family: Multiple perspectives on family interaction. Human Communication Research, 20, 275–301.

Greff, P. A., & human, B. (2003) resilience in families in which a parent had died. The American of Family Therapy, 32: 27-42.

Howard, S. M., & Medray, J. F. (2004). Adolescent's attachment and coping with stress. Wiley periodicals. Inc vol 41.